

al sentit sec, m'ho fa sospitar el fet que, tant en el terme de la Colònia de St. Pere com en el d'Artà, només tinc nota de noms amb aquest genèric situats a la costa, allà tan roquissers, i a l'entrada de dues grans coves.

També a Menorca regna la forma amb *s-*. Però allà sembla ser sempre sense vocal medial i amb l'acc. «seca». Com en la impressionant història dels Encantaments d'Albranca, el formidable congost del Centre-Sud de l'Illa, amb regust de conte de les Mil-i-una Nits, i certament de tradició no pas recent: «El rey moro y sa fiya --- dins es Barranc, estreta vall tancada a ponent pels alts roquissars d'Enmula, i a llevant per penyals tallats a plom, segueixen es *sargay* o llit sec des torrent, i van a arribar en es Gort <'gorg'>, uy blauenc de monstre subterrà guaytant a flor de terra ---», Camps Merc. (*Folk.* II, 46). D'aquesta illa *AlcM* no en cita més que la pron. *sərgái*, i la dita «fer es *sargai* margai».

D'aquesta forma amb *s-* no hi ha cap documentació antiga, ni té, com *xaragall*, una explicació planera a base de *eix-* (EX-) i de l'antic *aragall* (tan copiosament documentat), que fa que puguem equiparar *xaragall* i *aragall* com a formes quasi tan primitives l'una com l'altra: la presumpció que *saragall*, -ai, ha de ser la forma alterada és doncs forta, per no dir que s'imposa. Podem pensar que té l'article *s'* aglutinat, car no sols ens hi indueix la seva àrea balear, sinó que ho fa molt convincent la naturalesa del significat (els noms topogràfics tendeixen pertot a tals aglutinacions); i l'observació que les aglutinacions d'article es produeixen quasi sempre amb els mots d'inicial vocàlica, en els quals es torna íntima la unió i es fa més difícil el destriament (*el sendema*=*le lendemain*, *le lierre*, *l'ombli-gol* > *llombrígol* etc.). D'altra banda, però, també hi ha una explicació merament mecànica i fonètica: dissimilació de palatalitat *ʃ-yl* > *s-yl*.

Hi degué haver confluència i suma de les dues coses: puix que també en el Princ. s'ha conservat localment la forma arcaica en *ar-*, tant *s'aragayl* com (*ei*)*xaragayl* es transmetrien a les Illes: després, aglutinació i dissimilació conspirarien juntes a unificar-ho tot en *sar(a)gai*.

Així com així, hi ha alguna zona continental, encara que més localitzada, on retrobem la forma en *s-*; i en aquesta l'aglutinació de l'article *IPSE* ja és menys natural (per més que no oblidem que en el terreny topogràfic hi ha *IPSE* aglutinat en *NLL* fins a la Ribagorçana i Baix Segre, els *Sarroca*, *Sarroqueta*, *Sapeira*, *Estorm* etc.). Però allà hem de pensar sobretot en dissimilació *xaragall* > *sa-*. És el que degué produir-se en el Maestrat.

Aquí tenim, sempre o quasi sempre, la variant sense vocal medial; i molt marcadament i sempre, l'acc. «seca». És un barranc d'erosió: «--- d'Artal la robadora, / --- mou ab un colp de moros, / per a engrossar l'eixèrcit de la Plane: / carròs de neu que, rodolant del cingle, / *sargall* avall s'engrossa i tot hu arastra / ---», GaGirona (*Seidia*, 37). El mateix GaGirona observava en el seu *Vocab. del Maestrat* (a la *e-*, perquè desgraciadament aquesta obra s'interrompé, i

no hi ha *S-* ni *X-*): «*eixaragallar*: escarnar la pluja les terres, Catalunya; poc o gens usat al Maestrat, on s'usa lo sustantiu *sargall* i *saragall*; i també *sargallar*, lloc de *sargalls*» (p. 257). En efecte, a la penyalosa Serra d'En Galceran deien quasi així, *sərgál*; i, havent-m'ho fet ensenyar, resultà que era una canal de clapissa; però en la conversa era clar que l'informant ho deia de la clapissa mateixa, no sols de la canal.

De més al S. tinc almenys deriv.: a Cabanes de l'Arc, per damunt de l'església de *Les Santes*, hi ha uns vessants dits *la sargalà del Retó(r)*; molt més al Sud, ja en els vessants de l'Espadà: els *Sargalárs*, a Beo, una partida de muntanya on «tot són penyes» (1961).

De la forma dissimilada hi ha algun altre clap dispers en el Continent: es deu tractar de zones molt limitades, però aquest mateix disseminat i esporàdic sembla comprovació de la gènesi merament fonètica, a base de *xaragall*, per dissimilació. A la vall de Camprodon, damunt Vilallonga hi ha una partideta de muntanya dita amb diminutiu (passat que fos col·le. en -ETUM) *sərgaléts*; m'escrivi Mn. J. Pasqual (1971) que ho ha sentit pronunciar amb *-r-* i també amb *-rr-* (però ! i no pas *i*, cosa que no ens pot sorprendre massa, vista l'observació que he fet, supra, a Joanet). Del Pallars només un cas isolat, a l'alta vall de Romadriu: «a la font de Reguerals» m'explicaven «surten *ulls de fonts* i algun *sərgaléts*» (1959), o sigui que hi brolla aigua d'unes deus, que forma alguna mica de *xaragall*; variant amb *o*, alterada segurament per la influència del verb *sortir* i derivats (que ells mateixos hi combinaven en la conversa).

En definitiva, doncs, sembla clar que totes les formes modernes<sup>1</sup> en *x-* i en *s-* resulten d'una generalització d'*eixaragall*, derivat postverbal del verb *eixaragallar*, que ha vingut a refondre's i superposar-se al medieval *aragall*, única forma primitiva. La *saragalla*-(*da*) de Cabanes de l'Arc ja ens ha donat una mostra de la importància de la derivació postverbal. I el verb «*axaragallar*: arroyar: *sulcare*» ja fou recollit per Belv. i Labèrnia; i ja n'hem donat una cita de Verdager a la primeria de l'article.

Verdager va descriure una «muntanya que es va desfent, esllavissant i *aixaragallant*» (*Excursions*, 70); i ja abans a l'*Atl.*: «Apar qu', al estimbar-se la mar, de serra en serra, / rodole ab les boyrades, lo llamp y l'huracà à --- / y enllà, per les planícies d'Hespèris escampant-se, / solleva, *aixaragalla* y abriga per supols, / se fan enllà les serres ---», *Atl.* v, 14b. El sentit del verb és sempre d'erosió de terres, no de fluència de líquids, per més que l'erosió, naturalment, sigui causada per les aigües torrencials. Generalment s'ha grafiat amb *aix-* (i no *eix-*, com s'hauria hagut de fer), com a resultat natural del fet de trobar-se la informació quasi sempre en el domini català oriental.

Aplegà bona informació local *DAG.*: «Les pluges són fortes, les muntanyes, pelades, escupen l'aigua, i la terra del pla *s'aixaragaia* molt» Vallès; «la pluja tot ens ho ha *aixaragallat*» StJoan Despi. De comarques més conservadores reporta la variant sense vocal medial: el temporal ha *aixargallat* les marjades» Vic; «tot